

Овчарук Оксана Василівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач Інформаційно-аналітичним центром педагогічних інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Академії педагогічних наук України.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА ЇХ РОЛЬ У ПРОЦЕСАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Анотація

В статті автор торкається питань запровадження відкритої освіти у країнах світу. В статті також йдеться про основні принципи застосування дистанційного навчання у навчальних закладах різних країн, подано їх загальні характеристики та розкрито фактори, які впливають на створення систем відкритої освіти в Україні та зарубіжжі.

Ключові слова: відкрита освіта, дистанційне навчання, єдиний інформаційний простір

Сьогодні основним пріоритетом розвитку будь-якої розвиненої країни та її стратегією є покращення якості освіти і, в першу чергу, ефективне запровадження інформаційних та комунікаційних технологій в освіту. Так, для країн Європейського Союзу та інших економічно стабільних країн світу застосування комп'ютерних технологій, розвиток дистанційних форм навчання, розвиток інститутів відкритої освіти є чи не найважливішими завданнями сьогоденних державних програм. Процеси переходу суспільства від індустріального до інформаційного суспільства, соціально-економічні зміни, що відбуваються в сьогодні, вимагають суттєвих змін у багатьох сферах діяльності суспільних систем. В першу чергу це стосується реформування освіти.

Розвиток нових технологій в освіті у розвинених країнах світу можна розглядати у контексті концепції «Освіти для всіх», яку проголосили вагомі міжнародні організації, що опікуються освітою, серед яких Світовий Банк, ООН, ЮНЕСКО та багато інших. Прискорений розвиток технологій, ринок праці вимагає від молоді бути конкурентноздатним та спроможним навчатись впродовж життя. Однією з причин прискореного попиту на дистанційні форми навчання у світі стали тенденції підвищення платні за навчання у ВНЗ у багатьох країнах світу. У порівнянні з підвищенням плати за навчання кошти, що відводяться на зберігання та передачу інформації електронним шляхом не є значними, а тому дистанційні форми передачі інформації та знань складають серйозну конкуренцію традиційним та паперовим засобам. Необхідно зазначити, що

темпи зберігання, накопичення та передачі інформації сьогодні збільшуються у 50 разів кожні півтора року. Така технологічна хвиля й спричиняє основні зміни у пошуку шляхів надання освіти у світі, в центрі якої знаходяться засоби, які спроможні швидко передавати зображення, звук, друковані масиви інформації через комп'ютерні мережі та мультимедійні засоби. Застосування ІКТ в освіті дає змогу отримувати кращі світові знання у всіх куточках світу через супутникові, кабельні, комп'ютерні засоби зв'язку та оперувати значною кількістю інформації.

Україна сьогодні стоїть на шляху демократичних перетворень та технологічного розвитку; зміни, що стосуються всіх сфер життя суспільства, спричинені не тільки необхідністю оновити та змінити суспільство, вони є наслідком взаємовпливів та закономірних перетворень, що відбуваються у всьому світі. Обравши шлях на кардинальні реформи, входження до європейського освітнього простору, поліпшення якості освіти, українська освіта потребує приведення всіх її компонентів до загальноприйнятних світових стандартів, що відповідатимуть кращим світовим зразкам, в тому числі і у галузі застосування комп'ютерних технологій. Важливе місце у розвитку систем відкритої освіти соціально та економічно розвинені країни світу відводять сьогодні інформаційним технологіям, зокрема розвитку системи відкритої та дистанційної освіти. Така ситуація обумовлена, зокрема, такими факторами:

- появою нових можливостей для розвитку змісту освіти та педагогічних технологій;
- розширенням доступу до всіх рівнів освіти, реалізації можливості її одержання для всіх, особливо для тих, хто не може навчатись у ВНЗ за традиційними формами внаслідок браку фінансових або фізичних можливостей, професійної зайнятості, віддаленості від великих міст, тощо;
- створенням умов для реалізації концепції навчання впродовж життя;
- створенням умов для особистісного навчання.

Дані фактори впливають з реалізації принципу задоволення потреб в інтересах формування гармонійно розвинутої, соціально активної, творчої особистості, проголошений відповідно до нової парадигми освіти у багатьох країнах. Саме тому протягом останніх десятиріч дистанційна освіта та навчання стало одним із найважливіших елементів освіти розвинених країн, а за останнє десятиріччя – країн, що розвиваються, в тому числі України. Це зумовлено бурхливим розвитком інформаційних технологій та політикою урядів різних країн у галузі освіти, їхнім прагненням зробити максимально доступною для всіх верств населення освіту будь-якого рівня.

Важливо зазначити, що освіта завжди була та залишається найбільш консервативною галуззю діяльності людини. Однак, обсяг знань поступово зростає, а

технології передачі інформації залишалися незмінними. Саме інноваційні підходи покликані подолати проблему так званого інформаційного вибуху, яким характеризується сучасне суспільство.

Необхідно зазначити, що сучасні технології в освіті значно змінилися, збагатилися такими формами та методами, що засновані на дистанційних (відкритих) формах освіти. Їх виникнення пов'язано з появою нового поняття - т. зв. глобальної освіти, під яким розуміють цілісну міжнародну систему освіти (переважно вищої), що включає традиційні загальні компоненти на новій технологічній основі. Сьогодні до найбільш вагомих організацій та навчальних закладів, що заклали концептуальні основи відкритої (дистанційної освіти) у світі можна віднести Відкритий Університет Британії, штаб-квартира якого знаходиться в Лондоні. Національний технологічний університет, США, що надає технологічну освіту через дистанційні мультимедійні засоби та залучив до роботи мережі більш ніж 45 технічних ВНЗ у США. EUROPACE (Нідерланди), організація, яка створила мережу закладів, що провадить дистанційну освіту в Європі має серед своїх зареєстрованих членів більш ніж 700 закладів освіти [9, 5].

Отже, перш за все важливим є зупинитись понятті дистанційної освіти у контексті розуміння поняття відкритої освіти. Так, *дистанційну освіту та дистанційне навчання необхідно розглядати саме у контексті глобальної освіти, оскільки вона пов'язана в першу чергу з побудовою нової освітньої технології, яка передбачає застосування нових засобів навчання, а саме, комп'ютерів, інформаційних мереж, глобальної системи Інтернет та необхідних вмінь, навичок та компетентностей для її використання.*

У різних країнах під терміном *дистанційного навчання* розуміють т.зв. *кореспондентське навчання*, коли мають на увазі всі форми навчання на відстані від навчального закладу (переписка, заочне навчання тощо). Так, Університет Лондона (1836 р.), Університет Чикаго (1892 р.) і Університет Квінсленд (1911 р.) були першими навчальними закладами, які запровадили кореспондентське навчання у вищих навчальних закладах. У колишньому Радянському Союзі, в тому числі в Україні, з кінця 1920-х рр. в різновид такого навчання відомий під назвою заочне навчання. Широкого розповсюдження кореспондентське навчання набуло у роки відбудови країн Європи після Другої світової війни. Так наприклад, у Франції широке розповсюдження кореспондентського навчання було спричинено обмеженими можливостями для навчання населення, що проживало у віддалених гірських районах та фінансовими труднощами населення отримувати навчання у великих містах. Попри вже встановлених термінів, які застосовуються українськими освітянами стосовно дистанційного навчання та освіти, дискусія навколо трактовки цих термінів ще не закінчена. Так, український дослідник

Б.Шуневич детально розглядає термінологію, пов'язану з дистанційним навчанням та застосування термінів у галузі навчальної інформатики. На думку вченого [8, 95-104], основні труднощі виникають під час перекладу англійських термінів з дистанційної освіти та існування багатьох синонімічних рядів до основних термінів в англійській і українській мовах. Як приклад Б.Шуневич наводить переклад українською мовою терміну *дистанційне навчання*, який має в англійській мові такі взаємозаміно використовувані терміни: *education at a distance, distance education, distance learning, distance teaching, E-learning, online learning (on-line learning), open learning, open and distance learning* та ін. Основна риса, яка об'єднує всі ці терміни, – це використання інформаційно-комунікаційних технологій [8, 102]. А отже й застосування термінології щодо дистанційного навчання в інших мовах досить складне та неоднозначне.

Б.Шуневич також зазначає, що термін дистанційне навчання є синонімом до терміну відкрите навчання, або електронне, он-лайнове, віртуальне та підкреслює основні риси такого навчання, яке відрізняється від заочного у традиційному розумінні, а є навчання відкрите, інтерактивне й доступне для всіх, незалежно від того місця, де учень проживає та навчається. Як вважає дослідник Б. Шуневич, терміни відкрита освіта, *відкрите навчання (open education, open learning)* поки що по-різному сприймаються в Україні й за кордоном. На Заході під цими термінами розуміють: 1) можливість кожної людини отримувати освіту незалежно від місця проживання, віку, національності, фізичного стану і т.д., 2) підтримка цієї можливості державою у вигляді різних пільг, стипендій, 3) застосування новітніх технологій навчання. В Україні під цим терміном поки що розуміють першу частину вищезгаданого розуміння даного терміну на Заході. На сьогодні поки що мова не йде про пільги, стипендії ата інші можливості для того, хто навчається.

Розглядаючи поняття відкритої освіти та основні підходи до розуміння його, звернувшись до досвіду Росії, слід зазначити про існування Концепції відкритої освіти, яка своїми положеннями виходить з відповідних концепцій філософії освіти та Національної доктрини освіти Російської Федерації, Федеральної програми розвитку освіти, дана концепція відкритої освіти інтегрує в собі низку напрямів та досліджень, що здійснюються в рамках міжвузівських та міжвідомчих програм. Особливо це стосується галузевих науково-технічних та федеральних цільових програм. Концепція відкритої освіти Росії визначає такі *основні системотворчі принципи* відкритої освіти:

- *принцип гнучкості та модульності освіти та освітніх послуг;*
- *принцип формування інформаційного освітнього середовища в системі освіти.*

Російський вчений-педагог А.В.Хуторской історію розвитку відкритих, особливо дистанційних форм навчання співвідносить з так званою евристичною освітою, що реалізується за допомогою мережі Інтернет та базується на застосуванні учнями телекомунікаційних методів конструювання знань, набуття досвіду спілкування з усім світом. На думку вченого, застосування нових інформаційних технологій, перш за все, комп'ютерних ігор на CD-ROMах, ігри в мережі Інтернет здійснюють вплив на психологічні та світоглядні якості школярів. Вони привертають їх своєю інтерактивністю, тобто можливостями виконання швидких дій та спритності. Саме тому дистанційні форми освіти є цікавими для молоді.

На думку А.В. Хуторського в основі дистанційних форм освіти лежать ідеї російських космістів - Н.Ф.Федорова, Вл.С.Соловйова, К.Е.Ціолковського, П.А.Флоренського, В.И.Вернадського, А.Л.Чижевського, Н.А.Бердяєва, Д.Л.Андрєєва и др. про інтеграцію людини у оточуюче середовище, що відноситься також в певній ступені до кіберпростора з невичерпними інформаційно-діяльними можливостями [5, 1-5].

Саме такий підхід відображений при створенні освітніх інформаційних порталів, наприклад т.зв. Російського порталу відкритої освіти (РПОО), Російського загальноосвітнього порталу (РПО) для освітніх організацій Російської Федерації (загальноосвітніх шкіл, коледжів, училищ, технікумів, інститутів, академій та університетів, незалежно від форм власності, що базується на використанні новий інформаційних та комунікаційних технологій дистанційної освіти.

Російські вчені О.О.Орчаков та А.А. Калмиков визначають термін «відкрита освіта» як слабоформалізовану освітню систему, у якій доступ до освітніх ресурсів забезпечується кожному бажаючому без перевірки вхідних параметрів знань (вступних іспитів), в якій використовуються технології (в тому числі дистанційні) що в максимальній ступені враховують побажання та можливості того, хто навчається.

Необхідно також висвітлити думку російських авторів Філіпова В.М. та Тихомирова В.П. щодо т.зв. *моделі відкритої освіти*, метою якої є : підготовка учнів до повноцінної та ефективної участі у суспільних та професійних галузях в умовах інформаційного суспільства. Дана концепція відкритої освіти передбачає відкритість освіти майбутньому; інтеграцію всіх способів засвоєння людиною світу; розвиток та включення в процеси синергетичних понять про відкритість світу, цілісності та взаємозв'язку людини, природи та суспільства; світоглядні та змістові моделі; вільне користування різноманітними інформаційними системами, які відіграють таку саму роль у навчально-виховному процесі, як і безпосередній навчальний процес; особистісна

спрямованість процесу навчання; розвиток інформаційної культури; психологічну установку на формування нових орієнтирів та цілей; зміну ролі викладача: перехід до спільних дій в нових ситуаціях у відкритому, мінливому та незворотному світі.

Таким чином, відкрита освіта в більшості випадків має на увазі політику освітньої установи, побудовану так, щоб навчання здійснювалося гнучкішими способами, враховувалася індивідуальна географічна віддаленість, соціальні й тимчасові обмеження конкретних студентів. Окрім того, відкрита освіта передбачає ряд принципів, що спрямовані на врахування індивідуальних особливостей учня, його інтереси та потреби. Такий індивідуальний підхід до навчання орієнтований на здійснення навчання кожного студента за індивідуальним планом. Відкрите навчання може містити в собі дистанційну або інші форми навчання, де немає залежності між студентами, а також можливість поєднувати елементи традиційного й самостійного навчання з відповідною формою контролю. Однак, необхідно зазначити, що на сьогодні немає досить чіткого розведення термінів дистанційна та відкрита освіта. Основним завданням обох форм є забезпечення отримання освіти альтернативними засобами в тих випадках, коли учні та студенти не використовують традиційне навчання. Так, протягом 70-х – 90-х рр. на Заході було написано багато наукових і полемічних статей, що стосувалися відмінностей між дистанційним навчанням, відкритим навчанням, гнучким навчанням та ін. Тепер широко використовується термін *відкрите і дистанційне навчання – open and distance learning (ODL)*, який прагне ввібрати всі варіанти дистанційного навчання.

Українські автори, наприклад, Є.Владимирська трактує поняття дистанційне навчання як цілеспрямоване озброєння знаннями самостійних і високомотивованих груп населення, яке відбувається за допомогою сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що звільняють учнів від необхідності перебувати в певний час задля зустрічі з викладачем»[1, 112-115].

На думку А.В.Хуторського, дистанційні форми навчання мають вирішувати специфічні завдання, що відносяться до розвитку творчої складової освіти, а саме:

- посилення активної ролі учня у процесі самоосвіти: в постановці освітніх цілей, виборі домінуючих напрямів, форм та темпів навчання,
- різке збільшення об'ємів доступних освітніх матеріалів, доступ до світових досягнень культури тощо;
- відкриття нових можливостей спілкування з професіоналами, однолітками, отримання консультацій незалежно від місця перебування;
- збільшення долі евристичної складової за рахунок застосування інтерактивних форм навчання;

- більш комфортні умови для творчого самовираження учня та можливості демонстрації продуктів своєї діяльності;
- можливість змагання з однолітками, що знаходяться в інших містах та країнах завдяки реалізації різноманітних проектів, конкурсів, програм [5].

У визначенні поняття дистанційної освіти слід звернутись до нормативних документів, таких як положення міністерств, наказів тощо. Так, наприклад, у Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, затвердженої МОН у 2000 р., поняття дистанційна освіта визначається, як форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [3]. Розглянемо, як визначені у даній концепції складові та характеристики ДО:

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання:

1. *Педагогічні технології дистанційного навчання* - це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді.
2. *Інформаційні технології дистанційного навчання* - це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку.

Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватись за очною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні роботи тощо). Кількісні та змістовні показники цієї частини залежать від напрямку підготовки (спеціальності) та етапу розвитку дистанційної освіти і визначатимуться нормативними документами Міністерства освіти і науки України.

Технології дистанційного навчання можуть використовуватись не тільки в дистанційній освіті, а й в інших формах навчання: очній, заочній, екстернаті; крім того - в окремих дисциплінах або блоках дисциплін, що призначені для підвищення освітнього рівня чи кваліфікації окремих осіб та (або) груп слухачів.

До характерних рис дистанційного навчання відносять такі:

Гнучкість: учні, студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному не відвідують регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці.

Модульність: в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

Паралельність: навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності.

Велика аудиторія: одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості учнів, студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами.

Економічність: ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців.

Технологічність: використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір.

Соціальна рівність: рівні можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу.

Інтернаціональність: можливість одержати освіту у навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни та надавати освітні послуги іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном.

Нова роль викладача: дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.

Позитивний вплив на студента (учня, слухача): підвищення творчого та інтелектуального потенціалу людини, що одержує дистанційну освіту, за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, вміння самостійно приймати відповідальні рішення.

Якість: якість дистанційної освіти не поступається якості очної форми навчання, оскільки для підготовки дидактичних засобів залучається найкращий професорсько-викладацький склад і використовуються найсучасніші навчально-методичні матеріали; передбачається введення спеціалізованого контролю якості дистанційної освіти на відповідність її освітнім стандартам.

Розглядаючи основні тенденції та підходи до формулювання концептуальних положень відкритої освіти у європейських країнах слід зробити висновок, що до основних тенденцій запровадження відкритої освіти та дистанційних форм навчання можна віднести те, що навчальні заклади (ВНЗ) у всьому світі почали залучати до навчання

студентів з різних куточків світу. При цьому велика кількість університетів вийшла на міжнародний рівень і сьогодні пропонують різноманітні нові курси для отримання освіти. Виникла нова культура глобальної освіти. Саме тому можливо прогнозувати найближчим часом появу великої кількості організацій та навчальних закладів, що спеціалізуються на наданні міжнародної освіти та навчання. Українська система освіти сьогодні також переживає зміни у технологіях та підходах до надання освіти, вітчизняні навчальні заклади вже розпочали надавати послуги дистанційного навчання та здійснювати програми, що відповідають світовим зразкам. Важливо, щоб позитивний досвід різних країн був корисним у розробці вітчизняних програм дистанційного навчання та застосування ІКТ у навчальних закладах.

Список основної використаної літератури

1. Владимирська Є. Дистанційна чи відкрита освіта: дефініції ні артикуляції // Вища освіта України, 2004. - №2.- С.112-115.
2. Далингер В.А. Этапы становления и развития дистанционного образования в России. - <http://www.ito.su/2001/ito/III/2/III-2-7.html>
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Затверджено Міністром освіти і науки України, (В.Г.Кремень 20 грудня 2000р.)
4. Орчаков О.О., Калмиков А.А. Открытое образование. http://www.dist.mnpu.ru/distkurs/hip_dic/do/sl/s26.htm
5. Хуторской А.В. Концепция дистанционного образования.- 1998.- <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html>
6. Хуторской А.В. 1998, <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/dopol/russia/conzep.html>
7. http://edu.of.ru/distantobr/news.asp?ob_no=5313
8. Шуневич Б. Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання // Вісник Нац. ун-ту "Львів.політ.", № 490, 2003. – С.95–104.
9. Peter T. Knight EDUCATION FOR ALL THROUGH ELECTRONIC DISTANCE EDUCATION// <http://aie.msk.su/english/confer/conf94/conf12.html>

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОХОДЫ К ПРИМЕНЕНИЮ ТЕХНОЛОГИЙ ОТКРЫТОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ И ИХ РОЛЬ В ПРОЦЕССАХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Овчарук О. В.

Аннотация

В статье автор касается вопросов внедрения открытого образования в зарубежных странах. Также речь идет о основных принципах применения дистанционного образования в учебных заведениях разных стран, даются основные их характеристики, а также раскрываются факторы, которые влияют на создание систем открытого образования в Украине и за рубежом.

Ключевые слова: открытое образование, дистанционное обучение, единое информационное пространство

**CONCEPTUAL APPROACHES TO THE OPEN EDUCATION TECHNOLOGIES
APPLICATION AND DISTANCE LEARNING IN ABROAD AND ITS ROLE IN THE
EDUCATION MODERNIZATION PROCESSES**

Oksana V. Ovcharuk

Resume

The article deals with the problems of open education implementation in abroad. Also author reveals the main principles of distance learning functioning in the educational institutions of different countries. The article stresses on the main characteristics and tendencies of open education systems in Ukraine and abroad.

Keywords: open education, distance learning, universal informational space